

Verslag platformbijeenkomst Nieuwe Sanitatie

13 april 2016

Op 13 april vond in de Observant in Amersfoort de 13de Platformdag Nieuwe Sanitatie plaats met als onderwerp de maatschappelijke context van Nieuwe Sanitatie.

Bert Palsma heet ieder welkom. Hij schetst het beeld van de voortschrijdende technische ontwikkelingen op het gebied van afvalwaterbeheer en geeft aan dat deze plaats moeten vinden binnen haar maatschappelijke context. Daarom is het van belang juist ook eens stil te staan bij die context en stil te staan bij de vraag wat de burger eigenlijk van ons - technologen - verlangt. Ook op het gebied van wet- en regelgeving verandert er het een en ander. De toekomstige ontwikkelingen zullen we in dit soort perspectieven opnieuw moeten beschouwen. Maar hij wijst er ook op dat hoewel wellicht veel mensen verandering willen, diezelfde mensen vaak niet zelf willen veranderen. Daar ligt een belangrijk dilemma.

Jules Kroese (Dorpsbelang Blankenham) was nauw betrokken bij het project Blankenham. Hij schetst op hoofdlijnen het proces zoals dat door de gemeente Steenwijkerland samen met de bewoners doorlopen is. De bewoners waren tevreden over het in 1980 aangelegde drukriool en er was weinig behoefte om te veranderen. Toch stond men open om samen met de gemeente na te denken over alternatieven. Belangrijk daarbij was de garantie van de gemeente om vast te houden aan de zorgplicht en het luisterend oor dat men had voor de wensen en ideeën die leefden bij de bewoners. Het betrekken van de bewoners bij het vinden van de oplossing is het kernbegrip bij participatie. Er is met name ook gekeken naar de mogelijkheden welke wensen uit het dorpsplan bij het realiseren van een nieuw sanitatie systeem zouden kunnen worden meegenomen. De bereidheid om op deze manier werk met werk te maken zorgde voor veel draagvlak. Gedurende het gehele proces is er veelvuldig gecommuniceerd met alle bewoners, tijdens vergaderingen van dorpsbelang en via stukjes in de dorpskrant. Een gezamenlijke excursie naar een helofytenfilter in Groningen bood mensen het inzicht dat er inderdaad geen stank of overlast zou zijn. Dit leidde ertoe dat er uiteindelijk veel draagvlak ontstond voor de alternatieve duurzame sanitatie; zodanig zelfs dat mensen nadat het besluit was genomen om toch niet verder te gaan, hierover zelfs echt boos werden. Terug kijkend constateert Jules dat er, juist door iedereen in het proces mee te nemen, een enorme betrokkenheid is ontstaan, waarbij boeren zelfs aanboden om het helofytenfilter op hun erf te mogen hebben om zo ook een oplossing te krijgen voor hun erfspoelwater. Ook

burgers boden aan “hun” helofytenfilter zelf te willen onderhouden. Vanuit een aanvankelijke scepsis ontstond er tijdens het proces juist een omarming van Nieuwe Sanitatie.

De conclusie is: Het is van eminent belang juist aan de voorkant te investeren in een maatschappelijke betrokkenheid; het betaald zich dubbel en dwars uit. Geef de bewoners echter wel de tijd om in het proces en de denkwereld mee te groeien. Neem de bewoners en hun ideeën serieus en laat zien wat je er mee doet. Laat de bewoners deel uit maken van de oplossing.

Naar aanleiding van een vraag uit de zaal geeft Jules aan dat het project uiteindelijk niet is doorgegaan om dat de verantwoordelijke partijen niet tijdig hun verantwoordelijkheden voor de uitvoering van het project en het latere beheer hebben vastgelegd. Daardoor ontstond er discussie over wie wat zou moeten betalen, en welke kosten wel en niet konden worden toegerekend. Binnen de gestelde tijd kon daar op het eind van het project geen bestuurlijke overeenstemming meer over plaats vinden.

Bas van Vliet (WUR) heeft als sociaal wetenschapper de afgelopen jaren veel onderzoek gedaan aan projecten waarin burgerparticipatie een rol speelt, waaronder het project Sneek. Uit de enquête in Sneek bleek dat bewoners over het algemeen zeer tevreden waren en zelfs trots dat ze deel mochten uitmaken van zo’n innovatief project. Minpuntjes waren hier het geluid en de onduidelijke kosten en milieueffecten. Toch was men bereid hier overheen te stappen en vergaande maatregelen te nemen om bijvoorbeeld geluidsoverlast voor de burens te reduceren. Die bereidheid om het gedrag aan te passen werd ook onderzocht bij het Deventer ziekenhuis. Patiënten werden na een CT-scan gevraagd de eerste dagen in een plaszak te plassen. De zak bevatte een gel die na gebruik verharde en in zijn geheel bij het huishoudelijk afval gezet kon worden. Van de 1224 benaderde patiënten was 80% bereid mee te doen en 90 % van hen was zeer positief. In zijn algemeenheid stonden de patiënten ook achter de doelstelling van de pilot, 86% vond dat ook de patiënten kunnen bijdragen aan het oplossen van het medicijnprobleem in water en 62% vond zelfs dat ziekenhuizen standaard plaszakken zouden moeten verstrekken.

Terugkomend op de oorspronkelijk vraag wat de burger drijft stelt Bas op basis van deze en andere voorbeelden dat de burger het interessant vindt om mee te doen met innovatieve projecten en daar ook trots op is, dat hij duurzaamheid belangrijk vindt en daar ook wel wat voor over heeft en dat het belangrijk is dat een autoriteit (woningbouwvereniging, arts) erachter staat. De kosten lijken daarbij eigenlijk nauwelijks mee te spelen. De traditionele aanpak bij duurzaamheidsprojecten waarbij men zich vooral op energiebesparing en daarmee op kostenbesparing richt is meer gericht op het rationele denkkader van de techneut dan op het irrationele denkpatroon van een burger. Om tot gedragsverandering te komen zul je, zeker als de kosten ondergeschikt zijn, naar de gehele context moeten kijken, zoals de sociaal culturele omgeving en haar waarden en normen.

Een vergelijkbare transitie als nu bij afvalwater wordt ingezet heeft plaatsgevonden in de energiewereld. Op het moment dat de technische mogelijkheden zich aandienen ontstaan er nieuwe samenwerkingsverbanden en organiseren burgers hun eigen netwerken. Iets soortgelijks vindt nu ook plaats in de stadslandbouw. Dit soort initiatieven worden door burgers opgezet, het gaat hen niet om de voedselvoorziening alleen maar ook om het samen

werken en het gevoel hebben deels onafhankelijk te kunnen zijn. En ook hier speelt de rekening nauwelijks een rol.

Conclusies: Ga bij de ontwikkeling van Nieuwe Sanitatie niet uit van de individueel economisch redenerende burger; geld is een veel minder belangrijke drijfveer dan we vaak denken.

Spreek hem aan op innovatie, duurzaamheid en het collectief samenwerken.

Zoek de juiste aangever en informatiebron.

Maak naast de kennis van experts vooral ook gebruik van de kennis en innovativiteit van de burger zelf. Mensen zijn de experts in hun eigen omgeving!

Elbert Majoor (Waterschap DOD) beschouwt zowel vanuit het perspectief van de burger als vanuit de overheid de vraag of we door moeten gaan op de trend van steeds meer ontzorging of dat er ruimte moet komen voor steeds meer burgerparticipatie. Hij stelt zich daarbij de vraag wie daarin eigenlijk sturend of bepalend is.

Vanuit de burger gezien was het leven vroeger betrekkelijk overzichtelijk. Mensen waren voor veel dingen min of meer zelfvoorzienend. Tegenwoordig leven we in een hele andere maatschappij. Allerlei sport- en sociale activiteiten leggen een groot beslag op onze beschikbare tijd en de beperkte tijd die over is besteden we het liefst aan een hoogwaardige levenskwaliteit verhogende activiteiten. Als gevolg daarvan ontstaan er steeds meer (internet)diensten die onze dagelijkse taken uit handen nemen. Ontzorging neemt een grote vlucht. En misschien is ontzorging ook wel de enige optie. De maatschappij is te complex geworden om alles zelf te willen doen. Ontzorging is noodzakelijk en heeft ook de voordelen dat je je over allerlei dingen geen zorgen hoeft te maken en het je geen tijd kost. Aan de andere kant ontstaat er ook een soort vervreemding, we verliezen het zicht op de impact die al die technologie heeft op onze leefomgeving en accepteren die dan ook niet. We willen wel de duurzame stroom maar niet de windmolen. Geleidelijk aan komt er wel een beter bewustzijn van wat we nu precies wel en niet willen en hoever we willen gaan met het steeds verder verweven van ons lokale leven met mondiale ontwikkelingen. Want de technologische mogelijkheden zijn er ook om juist weer meer grip op het eigen leven te krijgen en minder

afhankelijk te zijn. Soms misschien omdat het goedkoper is maar vaak ook uit oogpunt van duurzaamheid of gezondheid. Of omdat we voor basale levensbehoeften niet afhankelijk willen zijn van grote industrieën. Of zelfvoorzienendheid op gebied van sanitatie een vlucht gaat maken is waarschijnlijk afhankelijk van de vraag hoe graag we het willen.

Ook bij de overheid is er een duidelijke ontwikkeling te zien, na de aanvankelijke verzuiling in de jaren '80 is het bestuurlijke landschap in onze heterogene samenleving zeer complex geworden. In het verleden wilde de overheid de maatschappij vooral ontzorgen. Tegenwoordig dringt de overheid om kosten te besparen weliswaar aan op zelfredzaamheid (met name in de sociale kant van de samenleving) van de burger maar door de bestuurlijke

verdeeldheid is het niet altijd makkelijk om ten aanzien van de infrastructuur nieuwe keuzes te maken. Iedere verandering heeft impact op een beleidsterrein van een andere bestuurder. Echte keuzes worden daardoor veelal vermeden. De overheid is zoekende, ook in haar relatie

met het bedrijfsleven. Moet het bedrijfsleven meer of minder invloed hebben en wat wordt dan de rol van de overheid? De ervaringen in Engeland zijn niet onverdeeld positief.

Als we de toekomst aan technologen overlaten dan zal het vooral gaan om doelmatigheid, effectiviteit en efficiency waarbij grootschaligheid en lange afschrijvingstermijnen de kosten laag moeten houden. In enkele niches zal er ruimte zijn voor maatwerkoplossingen op microniveau.

Projectontwikkelaars en bouwers stellen zekerheid en garanties boven alles. Verplichte keurmerken dwingen hen in de maatschappelijk gewenste richting. Daar zou water een onderdeel van moeten worden.

Architecten en planologen komen qua duurzaamheid tot mooie visies en vergezichten maar de kosten worden daarbij regelmatig uit het oog verloren.

Bewoners maken allemaal hun eigen keuze, ieder vanuit hun eigen achtergrond en idealen. Maar mits geoutilleerd zijn zij wel bereid zelfstandig stappen te zetten.

Belangrijk voor de toekomst zijn waarschijnlijk de NGO's en kennisinstituten die met visie en kennis de ontwikkelingen moeten steunen.

Conclusie: Sanitatie is onderdeel van een groot maatschappelijk krachtenveld waarbinnen iedere speler zijn eigen perspectieven heeft; dat geldt zelfs binnen de eigen organisaties waar vaak meerdere belangen spelen. Voor de toekomst zijn meerdere scenario's denkbaar maar de technoloog is niet (meer) de enige speler.

Peter de Putter (Sterk-Consultants) schetst de huidige wetgeving en de ontwikkelingen. Het

bouwbesluit 2012 kent voor particulieren geen aansluitplicht meer op het riool maar er is tegelijkertijd wel een verbod om afvalwater in de bodem of het oppervlaktewater te lozen als er op minder dan 40 m een riool aanwezig is. Hoewel afvoeren per as ook mag lijkt er daarmee een impliciete aansluitplicht te zijn. Toch laat het voorbeeld van 's Hertogenbosch waar 23 ecologische woningen worden voorzien van een eigen helofytenfilter zien dat er wellicht toch wel mogelijkheden zijn. Waterschappen en gemeenten hebben elk hun eigen taken en verantwoordelijkheden, met onderlinge afspraken, vastgelegd in GRP of waterplan, kunnen deze nader op elkaar worden afgestemd. Een lokale zuiveringsinstallatie kan dan evengoed in beheer komen van een waterschap als van een gemeente of

een andere rechtspersoon. De wetgever gaat ervan uit dat we ons van afvalwater willen ontdoen; daarop is ook de definitie van afvalwater gebaseerd. Maar er is eigenlijk geen rekening gehouden met de mogelijkheid afvalwater als grondstof her te gebruiken.

De Wet Milieubeheer geeft aan dat het bevoegd gezag in plaats van een vuilwaterriool en RWZI ook afzonderlijke systemen of andere passende systemen mogen worden toegepast. Dit moet dan wel in het GRP worden opgenomen. Deze moeten dan wel in beheer zijn bij een gemeente, waterschap of rechtspersoon. Een VVE, en wijkvereniging of een bedrijf zouden wellicht ook als rechtspersoon in aanmerking komen.

De systemen moeten uiteraard nog wel aan eisen voldoen, voor de bodem is de gemeente het bevoegd gezag, voor het water het waterschap. Lozing is toegestaan indien het gekozen

systeem conform het GRP is uitgevoerd en wordt beheerd. In het buitengebied kan de gemeente ontheffing krijgen van haar zorgplicht, de nu nog provinciale toetsing verdwijnt in 2019. In dat geval moeten burgers en bedrijven zelf voor de zuivering zorgdragen en daarbij voldoen aan de lozingsregels. Daarbij kan het bevoegd gezag locatie specifiek ook maatwerkvoorschriften geven.

Conclusie: De huidige wet- en regelgeving lijkt soms weinig ruimte te laten, toch zijn er mogelijkheden om nieuwe wegen in te slaan. De Crisis- en herstelwet biedt nadrukkelijk de mogelijkheden om projecten aan te melden en met nieuwe technieken te experimenteren. Ook zullen er in de nieuwe Omgevingswet meer mogelijkheden zijn voor decentrale regelgeving; de lozingsregels zullen worden overgelaten aan gemeenten en waterschappen. Wellicht zal er ook opnieuw een experimenteer bepaling worden opgenomen.

Vanuit de zaal wordt aangegeven dat er ook nog een fiscale kant aan het verhaal zit. De overheid kan altijd heffingen opleggen (zowel voor zuivering als voor transport) ook als je geen gebruik van het stelsel maakt. Dat maakt het voor particulieren lastig om eigen voorzieningen te treffen. Er zijn echter wel meer voorbeelden waarbij mensen moeten betalen voor voorzieningen van algemeen nut waar zij zelf geen gebruik van maken. Het heeft echter wel grote invloed op de ontwikkelingen en elk initiatief blijft afhankelijk van de goodwill van het bevoegd gezag.

Gevraagd wordt of er nog meer veranderingen mogen worden verwacht, bijvoorbeeld ook in het stedelijk gebied. Dat is nog afwachten. Maar ook na 2019 zullen er nog wel veranderingen plaats vinden en waarschijnlijk ook in de richting van een meer decentrale regelgeving.

Gert Dekker (Ambient) gaat in op de veranderende rolverdeling tussen overheden, burgers en

bedrijfsleven. Centraal staat de vraag waarom je zou veranderen als het goed is? Het systeem is op orde en vrijwel iedereen is aangesloten. Vanuit de context van 30 jaar geleden hebben we ons doel bereikt. Maar inmiddels is wel de context veranderd! Als we over de toekomst nadenken hebben we rekening te houden met nieuwe technologieën, veranderde wet- en regelgeving, een nieuwe visie van de overheid op onze samenleving, burgers en bedrijven die nadrukkelijk betrokken zijn bij hun omgeving en niet onbelangrijk, met afnemende budgetten. Het vraagt van de overheid om nieuwe keuzes te maken ten aanzien van de verantwoordelijkheden, de rollen en taken en welke voorzieningen er nodig zijn.

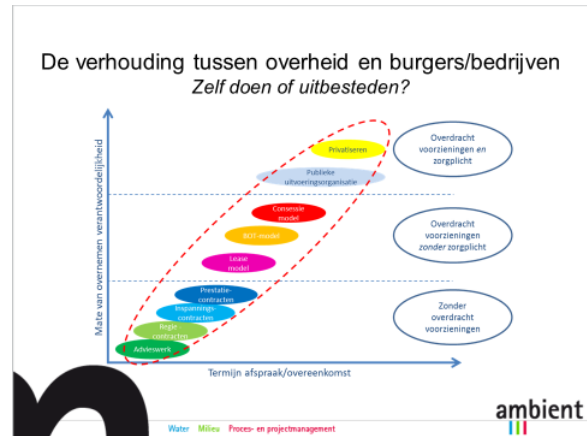
Dé overheid bestaat niet! De laatste jaren hebben de verschillende overheden al nadrukkelijk met elkaar moeten leren samenwerken. Dat ging niet altijd even makkelijk. Samenwerking vereist openheid, vertrouwen en elkaar iets gunnen; het is vaak de resultante van een proces. Eenzelfde proces zal ook moeten worden doorlopen als overheden meer willen samenwerken met burgers en bedrijven. De vraag is daarbij welke verantwoordelijkheden we uiteindelijk al of niet over willen dragen? Blijven we vrijwel alles zelf doen of besteden we bijna alles uit.

Kijken we naar de huidige situatie dan zitten we nog erg links onderin de grafiek. Maar de vraag is of dat de meest gewenste optie is. Maken we wel genoeg gebruik van de capaciteiten van burgers en bedrijfsleven? En wat zijn de voor- en nadelen om hen meer te betrekken?

Vanuit de overheid staan uiteraard de maatschappelijke doelen centraal. Doelmatigheid en efficiency bepalen of de

middelen en het proces effectief worden ingezet. Maar de doelen worden in de toekomst wel abstracter geformuleerd. Er is een toenemende beleidsvrijheid. Elke overheid kan voor specifieke situaties haar eigen toekomstvisie bepalen en daar horen verschillende technieken bij. Zij zal niet alles zelf kunnen doen en is afhankelijk van de zelforganisatie van burgers en bedrijfsleven. De vraag is hoe overheden daar op een goede manier sturing aan kunnen geven. Wat is goed opdrachtgeverschap? Het vergt een visie en duidelijke kaders en een monitoring om de voortgang te bewaken. Er zal ruimte moeten zijn voor initiatieven van derden en voor het oppakken van eigen verantwoordelijkheden. Dat leidt wellicht tot minder voorschriften en daardoor mogelijk tot een complexere wereld waarin verschillende systemen naast elkaar bestaan. Daarbij kan juist ook gebruik worden gemaakt van de denkkracht van burgers en bedrijven.

Conclusie: Met een toenemende maatschappelijke betrokkenheid bij de waterketen moeten we wel stilstaan bij de risico's en valkuilen die dit mogelijk met zich mee brengt. Het uitbesteden van taken en verantwoordelijkheden betekent niet dat overheden geen visie en beleid meer zouden moeten hebben en het bestuur niet meer betrokken zou moeten zijn of geen kennis meer zou moeten hebben. Om bewuste keuzes te kunnen maken ten aanzien van de gewenste rollen en verantwoordelijkheden in de waterketen zullen waterschappen en gemeenten nadrukkelijk moeten samenwerken en duidelijk bepalen op welke wijze samenwerking met maatschappelijke organisaties vorm zou moeten krijgen.

Richard Ydema (InnBlue) schetst de mogelijkheden voor samenwerking in de waterketen vanuit het bedrijfsleven. De rioolstelsels hebben niet het eeuwige leven en door de klimaatverandering stellen we nu andere eisen aan het stelsel dan voorheen. Nieuwe technologieën maken decentrale behandeling mogelijk. De komende jaren zijn er opnieuw (grote) investeringen in de waterketen nodig. In het verleden werd veelal vooral naar de investeringskosten gekeken maar dat zou moeten veranderen. De energiekosten en de werkelijke jaarlijkse lasten (afschrijving, beheer en onderhoud) zouden meer bepalend moeten zijn bij de systeemkeuzes (Total Costs of Ownership).

Samenwerking tussen overheden en bedrijfsleven is niet vanzelfsprekend. Er zijn verschillende belangen. De aannemer wil immers geld verdienen, wil geen concurrenten meenemen en is erop uit vooral zijn eigen product te verkopen. Dat kan zo zijn maar samenwerking kan ook zijn voordelen hebben. Primair moet er sprake zijn van wederzijds

vertrouwen en beide partijen moeten de meerwaarde inzien van hun samenwerking en bereid zijn die meerwaarde ook in te zetten.

Hij geeft een paar voorbeelden van projecten waar de samenwerking goed verloopt: de slimme waterzak om hemelwater flexibel op te slaan, het DVC-systeem om afvalwater uit verschillende strengen batch-gewijs onder vacuüm in te zamelen en te zuiveren en het gemaal van de toekomst, een platform ter stimulering van innovatie in de afvalwatersector. Een nieuw initiatief is een pilot om maatwerk oplossingen in het buitengebied te realiseren en daarbij maximaal gebruik te maken van de kennis en ervaringen van reeds eerder uitgevoerde projecten. Van tevoren worden door de gemeente de doelen en de kaders voor de waterketen bepaald. Via een PPS-constructie ontwerpen private partijen samen met gemeente en waterschap en vooral ook samen met de bewoners de voor dat gebied meest doelmatige oplossing en zowel qua techniek als beheer.

Deze werkwijze is niet nieuw. In tal van andere branches is functiegericht uitbesteden gemeen goed en heeft het al tot innovatieve concepten geleid die tegen lagere kosten gerealiseerd konden worden. Juist door de aannemer niet voor te schrijven welk type riool hij aan moet leggen maar door met hem van gedachten te wisselen over hoe het afvalwater het beste getransporteerd en gezuiverd kan worden dwing je hem zijn vakkennis in te zetten.

Richard roept op om elkaar te durven vertrouwen, de samenwerking aan te gaan en te kijken of we ook in de afvalwaterketen gezamenlijk tot meer efficiency kunnen komen.

Bert Palsma besluit de middag door iedereen, maar met name de sprekers, te bedanken voor een opnieuw goede Platformbijeenkomst Nieuwe Sanitatie. Hij laat weten dat alle sprekers hebben afgezien van een presentje en dat € 200, = zal worden overgemaakt op rekening van SIMAVI ten behoeve van hun drinkwater- en afvalwater projecten.

De volgende platformbijeenkomst vindt plaats op woensdag 12 april 2017.
Indien mensen hiervoor ideeën willen aandragen kunnen zij deze met Bjartur bespreken.

2 mei 2016
Bjartur Swart